

ROBERTAS PUKENIS

Vytauto Didžiojo universitetas

ESTIJOS, LATVIJOS IR LIETUVOS VALSTYBĖS VIENYBĖS IDĖJA

Idea of Unity State of Estonia, Latvia and Lithuania

SUMMARY

The aim of this work is to analyse the possibilities of establishing the Federation of Estonia, Latvia and Lithuania. In achieving the above mentioned aim the following tasks are determined: a) to describe the historical roots and the geopolitical situations of these Republics; b) to evaluate by its main elements the international situation of Lithuania; c) to name the priorities of Lithuanian foreign policy; d) to notice emerging critical factors in the European Union and, perhaps, inside NATO. What unites and what can separate these nations? What is the Lithuanian geopolitical situation nowadays when we are the members of European Union? The tasks will determine if it is still important to have a Federation of Estonia, Latvia and Lithuania?

SANTRAUKA

Straipsnyje svarstoma Estijos, Latvijos ir Lietuvos federacijos įkūrimo galimybė. Apibūdinamos šių respublikų istorinės šaknys, geopolitinė padėtis, bendrais bruožais įvertinama Lietuvos tarptautinė situacija. Įvardijami Lietuvos užsienio politikos prioritetai, išryškinami kriziniai faktoriai Europos Sąjungoje, o gal ir NATO viduje. Keliami klausimai, kas jungia ir kas gali išskirti šias tautas, kokia šiandieninė Lietuvos geopolitinė situacija esant Europos Sąjungoje.

IV. BALTIJOS REGIONO VALSTYBIŲ BENDRADARBIAVIMO INSTITUCIJOS

Šiuo metu, be ES, NATO ir kitų tarptautinių organizacijų, Lietuva, Latvija ir Estija taip pat plėtoja ir regioninio lygio bendradarbiavimą. Veikia organizacijos, kurios vienija ir sprendžia Baltijos šalių bendras problemas, skatina glaudesnę šalių bendravimą.

RAKTAŽODŽIAI: tauta, federacija, Estija, Latvija, Lietuva, Europos Sąjunga, NATO.
KEY WORDS: nation, federation Estonia, Latvia, Lithuania, European Union, NATO.

1. Baltijos Jūros Valstybių Taryba (BJVT)

Ji įkurta 1992 m. Kopenhagoje kaip neformalus regioninis politinis forumas, kurio pagrindinis tikslas – paskatinti integracinius procesus ir užmegzti tarpus bendradarbiavimo ryšius geopolitiškai pakitusiame regione. Ilgainiui BJVT transformavosi į regioninę politinę organizaciją, turinčią savo struktūrą. Tarybos nariai – 11 valstybių: Lietuva, Latvija, Estija, Danija, Islandija, Lenkija, Norvegija, Rusija, Suomija, Švedija, Vokietija bei Europos Komisija. Aukščiausia šios Tarybos valdžia yra kasmetinės Užsienio reikalų ministrų sesijos, per jas priimamas bendras politinis dokumentas. Tarp sesijiniu laikotarpiu dirba Vyresniųjų pareigūnų komitetas. Tarybai pirmininkaujama rotacijos principu. Pirmininkavimo laikas – vieneri metai. Taryboje įkurtos trys darbo grupės: ekonominio bendradarbiavimo, paramos demokratinėms institucijoms ir branduolinės bei radiacinės saugos. Taryba glaudžiai bendradarbiauja su daugeliu partnerių organizacijų – Baltijos jūros parlamentarų bendradarbiavimo organizacija, Baltijos prekybos rūmų asociacija, Baltijos jūros šalių regionų bendradarbiavimo organizacija, Baltijos miestų sąjunga, Baltijos plėtros forumu ir kitomis regione veikiančiomis organizacijomis. 1994 m. įkurta Baltijos Jūros Valstybių Tarybos Komisarų demokratinėms institucijoms ir žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises, institucija.¹⁸ Ši institucija jungia visas aplink Baltiją išsidėsčiusias valstybes. Baltijos jūros baseino valstybių bendradarbiavimas ir ryšių plėtojimas prisideda prie šiame regione vyraujančios taikos ir stabilumo.

2. Baltijos Asamblėja

Ji įsteigta 1991 m. lapkričio 8 d. ir veikianti pagal 1993 m. spalio 31 d. įsigaliojusius Statutus, yra Lietuvos, Latvijos ir Estijos parlamentų bendradarbiavimo organizacija. Iš tikrųjų Baltijos Taryba veikia per Baltijos Asamblėją ir Baltijos Valstybių Ministrų Tarybą. Baltijos Taryba yra Baltijos Ministrų Tarybos ir Baltijos Asamblėjos kasmetinis bendras pasitarimas, kurį sudaro: Baltijos Asamblėjos sesija, Baltijos Asamblėjos Prezidiumo ir Baltijos Ministrų Tarybos Bendradarbiavimo Tarybos posėdis, Baltijos Ministrų Tarybos Bendradarbiavimo Tarybos posėdis ir Bendradarbiavimo Tarybos Pirmininko ataskaita Baltijos Asamblėjos sesijai apie Baltijos šalių bendradarbiavimą per praėjusius metus veiklą, susijusią su Baltijos Asamblėjos nutarimais, priimtais per ataskaitinius metus ir tolesnio bendradarbiavimo planus.

Asamblėjai priklauso iš kiekvienos valstybės parlamento nuo 15 iki 20 parlamentarų, kurie susitinka du kartus per metus – pavasario ir rudens sesijose. Tarp sesijų Asamblėjos darbą koordinuoja keturis kartus per metus susirenkantis prezidiumas, kuriam vadovauja pusei metų išrinktas pirmininkas – pirmininkaujančios valstybės delegacijos vadovas. Į prezidiumą iš kiekvieno parlamento išrinkti du parlamentarai – delegacijos vadovas ir jo pavaduotojas. Baltijos Asamblėja turi septynis komitetus: teisingumo, socialinių ir ekonominių reikalų, ekologijos ir energetikos, komunikacijos, švietimo, mokslo ir kultūros, saugumo ir tarptautinių santykių, biudžeto. Redakcijos komisija bei sekretoriatas, kuriame dirba reziduojanti sekretorė bei trys delegacijų

sekretorės, yra Rygoje. Asamblėjoje veikia ir politinės frakcijos. Pagal įstatus Baltijos Asamblėja savo pozicijas išsako rezoliucijomis, sprendimais, deklaracijomis, pasiūlymais, kreipimais ir pareiškimais. Pvz., Baltijos Asamblėjos X posėdyje ir Baltijos Tarybos III sesijoje buvo svarstoma, kaip susigrąžinti Baltijos šalių turtą, užsienio valstybėse esančias ambasadas, užimtas Rusijai okupavus respublikas, santykiai su Ukraina bei Baltarusija. Buvo priimtas pareiškimas dėl įsijungimo į NATO.¹⁹ Jų politinis ar juridinis saistymas nėra nustatytas.²⁰

3. Baltijos Ministrų Taryba

Tešiant Lietuvos, Latvijos ir Estijos užsienio reikalų ministrų prieškarinių laikų tradiciją, buvo atkurta Baltijos šalių vyriausybės bendradarbiavimas. Taline 1994 m. birželio 13 d. jam suteikta šiandieninė institucinė forma – Baltijos Ministrų Taryba. Tai stipri Baltijos šalių vyriausybės bendradarbiavimo institucija, kurią sudaro: Ministrų Pirmininkų Taryba, susidedanti iš šių respublikų vyriausybės vadovų; Bendradarbiavimo Taryba, susidedanti iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministrų; sekretoriatas, susidedantis iš pareigūnų, atsakingų už Baltijos valstybių bendradarbiavimą Estijos, Latvijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijose; aukštesniųjų pareigūnų komitetai, kuriuos sudaro po vieną aukštesnįjį pareigūną iš kiekvienos valstybės ir pakankamas skaičius ekspertų, veikiančių tam tikroje bendradarbiavimo srityje.

Nuo 2003 m. kasmet Baltijos Asamblėjai (BA) ir Baltijos Ministrų Tarybai (BMT) pirmininkauja viena iš valstybių.

2008 m. BA ir BMT bendradarbiavimo prioritetai yra šie: bendra Baltijos energijos strategija; energijos gamybos ir tiekimo patikimumo stiprinimas bei energijos efektyvumas; bendradarbiavimas kovojant su kibernetiniais pažeidimais, kibernetinės erdvės saugumas²¹. Pirmininkavimo pasikeitimas įvyksta kiekvienų metų pradžioje. Pirmininkaujanti šalis aktyviai vadovauja bendradarbiavimui visais lygiais. 2008 m. Baltijos Ministrų Taryboje pirmininkavo Estija, 2009 m. pirmininkavimą perėmė Lietuva.

4. Baltijos Taryba

Vadovaujantis 1934 m. Lietuvos, Latvijos ir Estijos Santarvės ir bendradarbiavimo sutartimi, 1990 m. įsteigta Baltijos Taryba. 1993 m. spalio 31 d. Taline, plečiantis Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimui, įsteigtas Baltijos Šalių Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos bendras forumas, kuris susirenka vieną kartą per metus. Institucija priima Ministrų Tarybai skirtas deklaracijas ir išklauso kasmetes jos ataskaitas apie šių valstybių bendradarbiavimą. 1994 m. tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos buvo pasirašytas parlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo susitarimas, kuris 1996 m. papildytas bendradarbiavimo protokolu. Šis dokumentas yra Baltijos Tarybos darbo veiklos gairės²².

5. Baltijos Prezidentų susitikimai

Aukščiausiųjų Tarybų Pirmininkai Baltijos Prezidentų Tarybą, kaip bendradarbiavimo formą atsikūrusių valstybių vadovams, įkūrė Taline 1990 m. gegužės 12 d. ir pavadino Baltijos Valstybių Ta-

rybos vardu. Pradinis pavadinimas buvo naudojamas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje – tuo metu tai buvo Baltijos Valstybių vadovų forumas. Vėliau Baltijos Valstybių Taryba buvo vadinami ir Baltijos šalių prezidentų susitikimai. 1993 m. lapkričio 18 d. prezidentai nusprendė savo susitikimus vadinti Baltijos Taryba. Taip vadinami ir bendri Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos forumai, todėl ši Baltijos šalių vadovų bendradarbiavimo forma šiuo metu yra

vadinama Lietuvos, Latvijos ir Estijos Prezidentų susitikimais. 2009 m. gruodžio 16 d. įvyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos Prezidentų susitikimas.

Struktūros yra sudėtingos, o atsakyti į klausimą, kiek jos veikia praktiškai, reiktų atskiros studijos. Svarbiausia, kad yra insititucinis bendradarbiavimo lygis. Nėra visuotinio valstybių sujungimo per šias institucijas, bet jos rodo, kad oficialiai yra pripažįstama būtinybė trims respublikoms ypatingai bendradarbiauti.

V. PSICHOLOGINIS TAUTŲ SUARTĖJIMAS

Popiežius Jonas Paulius II ragino sugrįžti prie krikščioniškųjų tradicijų – savo ištakų, atsinaujinti dvasia ir saugoti tiek žmogaus, tiek tautų apsisprendimo teises. Šv. Sostas dažnai mokydavo, kad Europos tautas labiausiai sujungia krikščioniška kultūra, tikėjimas, tos pačios krikščioniškos humanistinės vertybės. Jonas Paulius II pritarė suvienytos Europos idėjai nuo Atlanto iki Uralo, bet visada pabrėždavo laisvą tautų apsisprendimą: „nugalėti prievartą, gerbti tautų apsisprendimo teises“²³. Bažnyčios mokslas smerkia bet kokias rasizmo, semitizmo, ksenofobijos formas, visa, kas supriešina žmones. Tai ypač reikalinga Europos žemyne, kuriame kilo du pasauliniai karai. Jonas Paulius II ragino neužmiršti istorijos, o pabrėždamas savo lenkiškumą rodė pavyzdį kitiems, kaip reikia puoselėti nacionalines kultūras. Bažnyčia taria žodį ne tik kasdieniame apaštalavime, ragindama būti gerais piliečiais, bet ir atsiliepdama į laiko aktualijas skatina siekti socialinės lygybės, gerovės, visų tautų vienybės „meilės civilizacijoje“. Didysis Popiežius dažnai

prisimindavo Lietuvą ir troško, kad mūsų tautos būtų saugios ir nepriklausomos, sugebėtų atkurti savo kraštų valstybingumą bei nacionalines kultūras po sovietų okupacijos. Prasmingas faktas, kad yra paskiriamas vienas nuncijus Estijai, Latvijai ir Lietuvai. Baltijos Vyskupų Konferencijoje Arkivyskupas nuncijus Erdvinas Josefas Enderis informavo, kad Šv. Sostas paragino įkurti *Baltijos šalių Vyskupų Konferencijos susivienijimą*.

Bendros tautų politinės ir ekonominės problemos ir ganytojams kelia bendrų pastoracinių rūpesčių. Labiausiai dvasią formuoja ekumeninės pamaldos: jei žmonės drauge melsis, jie nesipyks. 1999 m. balandžio 26–27 dienomis Rygoje ir Agluonoje Baltijos šalių jaunimas buvo susirinkęs ekumeninėms pamaldoms. Vyksta daug renginių, kuriuose šiltai sutinkami mūsų tautų atstovai. Verta dėmesio parlamentaro Gintaro Songailos kalba Latvijos tautinių jėgų vieningimosi kongrese 2010 m. liepos 4 dieną. Įterpsime tik pagrindinius teiginius: „Mes, latviai ir lietuviai, esame vieninteliai artimi giminaičiai šiame pasaulyje.

Šiandien atėjo metas, kai remiantis bendru etninės kultūros paveldu, vieniems kitus palaikant, vieniems iš kitų mokantis, reikia būti tikrais sąjungininkais ne tik žodžiais, bet ir darbais... Lietuvos Seime įsteigta tarpfrakcinė parlamentinė grupė *Už lietuvių ir latvių vienybę*, kurioje sutiko dalyvauti jau dešimt Seimo narių. Be to, ne kiekvieną Seimo narį mes į šią grupę priimsime... Siūlome tarp Latvijos ir Lietuvos sukurti vieningą informacinę erdvę, kad geriau žinotume, kas vyksta mūsų valstybėse... <...> abiejose valstybėse mokytis lietuvių ir latvių kalbų, kad susikalbėtume be trečios kalbos pagalbos, kad žinotume abiejų tautų kultūros istoriją... <...> bendru frontu spręsti demografines problemas, gyvenimo kokybės klausimus... <...> Jei abi tautos ir valstybės veiks kartu, mūsų vienybės

jėga pranoks sumą ar sandaugą, nes mūsų bendradarbiavimas remiasi ne tiktaudinga žvilgsnio iš šalies galimybe, bet ir sunkiai išmatuojamu vidiniu žvilgsniu, didžiuliu abipusiu įsijautimu, dvasinio vieningumo potencialu... <...> už jūsų ir mūsų laisvę... <...> už jūsų ir mūsų žemę... <...> už jūsų ir mūsų dvasinę galią... <...> už jūsų ir mūsų pasiaukojimą... <...> už jūsų ir mūsų vėliavas, kurios plauksios tarytum viena."²⁴

Tad ar įgaus Baltijos šalys tikrus vienos valstybės kontūrus? Ar Skandinavijos kraštų federacija liks tik žmonių apklausoje? Jeigu teigiami poslinkiai iš tiesų įvyktų, tai visiškai galima ir trijų valstybių konfederacija su Baltoskandija, kurios jungtų dviejų sąjungų tamprūs politiniai, ekonominiai ir gynybiniai ryšiai. Šiandien tokia svajonė gal ir per didelė.

IŠVADOS

Mus jungia ta pati geopolitinė situacija, tos pačios istorijos pamokos: carų okupacija, ilgesinga kova už laisvę, alinantis bolševizmas, nacistinės Vokietijos okupacinis laikotarpis. Tos pačios problemos, paveldėtos iš sovietinės sistemos, tebesiskverbianti Rusijos įtaka (agentai, papirkti žurnalistai, politikai ir visi „geradarai“, besirūpinantys, kad nebūtų efektyvios krašto gynybos). Kartais problemas susikuriame ir patys arba pasikartoja tokios pat, kaip visoje Europoje. Visų trijų respublikų panašios nacionalinės problemos, gal kitose kiek aštresnės tautinių mažumų atžvilgiu. Be abejo, Estija yra ekonomiškai pirmaujanti.

Lietuva, būdama ES ir NATO nare, nieko neprarastų ir netrukdytų kitoms valstybėms, jeigu siektų sukurti vieningą

trijų Baltijos valstybių federaciją. Visoms trimis tautoms vienodai naudinga sudaryti federaciją tiek saugumo, tiek suvienodintos nacionalinės politikos tautinių bendrijų atžvilgiu, tiek ir ekonominiu. Vieninga energetinė sistema galėtų pritaikyti europinio dažnio standartus, o ne rusiškus, ir būtų daug ekonomiškė visoms trimis šalims. Lengviau būtų spręsti ir kitas problemas.

Federacija taptų žymiai įtakingesne nare ES, NATO ir svarbesne pasaulyje. Vien centralizuotas atstovavimas Baltijos šalims ES būtų daug svaresnis, nes vietoj 12, 8 ir 6 atskirų balsų, federacinė valstybė turėtų 26 balsus, o tai jau daugiau nei turi tokios senbuvės narės kaip Nyderlandai, Graikija, Švedija, Belgija ar Austrija.

Yra manančių, kad Baltijos šalims priimtinesnis konfederacijos modelis, kada valstybės išlaiko visišką suverenumą, įstatymus, tvarkydamos vidaus reikalus, tik politinę veiklą patiki vykdyti bendram centralizuotam centrui. Bendru lygmeniu koordinuojamos svarbiausios politikos šakos – gynybos, energetikos ir užsienio politikos kursas.

Žvelgiant į trijų respublikų politinę situaciją XXI a., federacijos sukūrimas nėra gyvybiškai svarbus. Esame ES bei NATO narės, visavertės tarptautinės bendrijos dalyvės. Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės idėja gyvybiškai svarbi buvo tarpukario laikotarpiu. Ją įgyvendinus ar bent jau sukūrus karinį bloką, būtų buvę lengviau priešintis nepalankioms mūsų regionui jėgoms.

Šiuo metu veikia keletas trišalių Baltijos regiono organizacijų, kuriose plėtojama glaudesnė tarpvalstybinė veikla, ypač aktyvūs kultūriniai ryšiai.

Lietuvos sienų ratifikacija ir gerų santykių palaikymas su Rytų valstybėmis įtvirtintas tarptautinėmis sutartimis ir lieka geros kaimynystės pavyzdys. Tačiau istorijos pamokų niekada negalima pamiršti, todėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos užsienio politikoje turėtų nuolat tvirti

tėti bendra kryptis, o ideologinė politika skatintų ypatingą šių tautų draugystę.

Federacinėje valstybėje dirbtų vienas federacinis parlamentas, viena centrinė vyriausybė, turinti aukštesnius nei nacionalinių valdžių įgaliojimus užsienio reikalų srityje. Vidaus gyvenimas liktų nepakitęs, savarankiškas arba kai kuriose srityse autonominis kiekvienoje respublikoje, kad kiekviena tauta galėtų ugdyti savo nacionalinę kultūrą, puoselėti savo religinius papročius.

Mūsų laukia ilgas ir sunkus kelias, kad teorijos kontūrai arba idėjinė pradinė programa virstų realybe. Pradėkime žiniasklaidoje kelti ir nagrinėti šią temą. Aukime savo dvasia ir politiniu mąstymu. Būkime budrūs, kad, Baltijos jūroje kilus audrai, saugiai galėtume išplaukti į vieną krantą ir sugrįžtume, nors ir žaizdoti, į savo tėviškę. Yra vienas žodis – Tėvynė. Tai – Estija, Latvija ir Lietuva. Nežinia, kiek Apvaizda mums dar davė ramių nepriklausomybės metų, tad skubėkime išsaugoti svarbiausią tautos ir žmogaus teisę – būti laisviems ir gyventi taikoje. Partizanų kraujas, tremtinių ašaros, sovietų išniekintos šventovės, motinų sielvartas mus įpareigoja padaryti viską, kad istorija nepasikartotų.

Literatūra ir nuorodos

¹⁸ Baltijos šalių Parlamentų Konferencija, www.bspc.net

¹⁹ Estijos ambasados informacija www.estemb.lt

²⁰ LR Seimas: www.lrs.lt http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=641&p_k=1 Apie Baltijos Asamblėją.

²¹ Apie institucijų veiklą žr. <http://www.baltasam.org>

²² Baltijos šalių Parlamentų Konferencija // www.bspc.net; URM www.urm.lt; Lietuvos pirmininkavimas Baltijos Ministrų Taryboje 2009 metais; LR Seimas: www.lrs.lt; Apie Baltijos Asamblėją.

²³ L'“attivitá” della Santa Sede. 1993, p. 719.

²⁴ *visulatovijai.lv*